

תורת הקורא

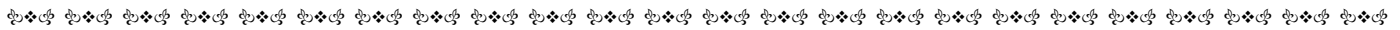
ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במכון כמז"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

גליון מס' 166
פרשת כי תבוא
ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה' תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קוראים קללות שבספר דברים קודם ראש השנה^א.

צריך בעל הקריאה להיות אהוב לציבור, שאם לא כן, כשקורא הקללות סכנה היא למי שאינו אהוב, ואם אירע שיש לקורא שנאה על אחד מהציבור, אל יקראו לו לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא^ב. והמנהג הפשוט שבעל הקריאה עולה לפרשת הקללות^ג. ויש מקומות שלא קוראים אדם לתורה כלל בפרשת

ההלכה ומנהג

יש נוהגים לקרוא את הפסוק 'הַשְׁקִיפָה מִמֶּעוֹן קִדְשֶׁךָ' (כ"ו ט"ו) בקול רם^א.

יש מי שכתב שנוהגים לקרוא את הארורים (כ"ז ט"ו - כ"ח כ"ו) בקול נמוך^ב.

הַאִישׁ, ולא לקללות (שהרי לגבי הקללות שבמשנה תורה כבר כתבו ברמב"ם ובשו"ע שנוהגים שלא להפסיק בהם), והביא מקור לכך שדינים כקללות מהגמרא שעסקה באוריה, והיינו, שהבין שכוונת הגמרא לארורים של 'אַרְזוֹ הָאִישׁ' (ואין לומר שהביא את הגמרא במגילה רק כמקור לכך שאין מפסיקים בקללות, והוסיף מעצמו שיש לדמות את הארורים לקללות ולא להפסיק גם בהם, משום שקאי על דברי השו"ע שכותב שאין מפסיקים בקללות, ואם רצה להביא מהגמרא רק דין זה שאין מפסיקים בקללות, לא היה צריך להביא מקור לכך, אחר שקאי על דברי השו"ע שכותב דין זה).

וכעין זה מצאנו עוד, שבירושלמי (מגילה פ"ג ה"א) ובמסכת סופרים (פרק י"ב הלכה ג') שאלו אם צריך שדוקא אחד יקרא ב'ארוריה', או שמותר להפסיק באמצעו, ונחלקו מפרשי הירושלמי אם הכוונה לקללות שבמשנה תורה (פני משה), או לארורים של 'אַרְזוֹ הָאִישׁ' (קרבן העדה).

ואם כנים הדברים, ואכן מקור הכף החיים משום שהבין בדברי הבבלי והמדרש שהכוונה לארורים ולא לקללות, נראה שאחר שבפשוט דברי הבבלי והמדרש קאי על הקללות ולא על הארורים, כמו שמשמע בראשונים וברוב האחרונים (ובהמשך הגמרא שם אף כתוב להדיא שאמר לו שבקללות דמשנה תורה פוסק, ונראה מזה להדיא שהכוונה לקללות ולא לארורים), אם כן אין מקום לנהוג כדבריו. וצ"ע בזה.

^א בגמרא (מגילה ל"א ע"ב): תנאי, ר' שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהיו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עזרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה, מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. וכן הביא הרמב"ם (להלכות תפילה פרק י"ג הלכה ב') תקנת עזרא זו. ומלבד הכוונה הפשוטה לצאת ידי חובת קריאת התורה, בקריאת הקללות ראו לכוון לצאת גם את תקנת עזרא זו.

^ב כן כתבו באור זרוע (חלק א' הלכות ש"ן סימן ק"ד) ובשו"ת מהרי"ל (סי' צ"ז) בשם רבינו יהודה החסיד (וכעין זה איתא בספר חסידים סימן תשס"א). והוסיפו, שאם אדם יודע שהחזן אינו אהוב, אם יקראו לו בתוכחה יזהר ואל יעמוד, כי יכשל אם יעמוד. וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' ג' סעיף י"ט) שאף אם קראו לו לא יעלה.

אך במשנה ברורה (שם סקנ"ח) הביא בשם כנסת הגדולה שיותר טוב שיעלה משיכנס לעונש בשביל שהוא מבזה כבוד התורה, וכן הסכים הגר"א, וכן כתב בספר שערי אפרים (שער ג' סעיף ב').

והוסיף השערי אפרים, שמוטל על הסגן שקורא לעולים לדאוג שלא יקראו לו לפרשת התוכחה מפני שסכנה היא, ואם יודע שהקורא שונא, ומתיירא שמה יקראוהו, יצא בין גברא לגברא עד שיקראו אחר ויכנס אח"כ, ואם לא יצא, וקראוהו, יעלה, וכיון שהוא מתכוין משום כבוד התורה שומר מצוה לא ידע דבר רע.

^ג משנה ברורה (סימן תכ"ח סק"ז), ערוך השולחן (שם סעיף ו'), וכן כתבו שאר אחרונים. ואם בעל הקריאה כהן או לוי, יחלקו את העליות כך שיהיו שבעה קוראים לפני הקללות, ובעל הקריאה יעלה אחרון בתוכחה (משנה ברורה שם).

וכשעולה בעל הקריאה לקריאת הקללות, יש נוהגים לקרוא בשמו (יעמוד פלוגי בר פלוגי) כבכל עליה לתורה, ויש נוהגים שעולה מעצמו ללא שקוראים בשמו (ברמ"א (סימן קל"ט סעיף ג') כתב שתמיד כאשר בעל הקריאה עולה לתורה אין קוראים לו בשמו, אך למעשה בזמננו אין המנהג כן וקוראים לו בשמו, אולם בקריאת הקללות יש המצרפים מנהג זה למנהג מעט מקומות שאין קוראים לעולה לקללות בשמו (כמובא להלן), ובעל הקריאה שעולה לקללות עולה ללא שקוראים בשמו).

^א בספר דברי קהילות (עמוד 122) כתב שכך נוהגים בפרנקפורט, אך לא כתב טעם למנהג זה.

ובספר שולחן הקריאה (ילקוט דוד סוף סימן י"ד, בהוספה שבמהדורה שניה) כתב שראה שהקוראים נוהגים כן, ושאל את פיהם מה זה ועל מה זה, ולא ידעו, אלא שכך שמעו מרובם קבלה איש מפי איש. והביא שם מקור לכך מהירושלמי גבי וידוי מעשרות, שאמרין שם (מעשר שני פרק ה' הלכה ט'): 'כהדא דתני עד הַשְׁקִיפָה היו אומרים קול נמוך מיכן והילך היו אומרים קול גבוה', ונוהגים לעשות כן בקריאת התורה וזכר לידוי מעשרות. עכ"ד (והובאו דבריו בליקוטי מהר"ח בהשמות לחלק ב', ובשערי רחמים שער ג' סק"ג).

וכן כתב בספר הכתב והקבלה (לקמן כ"ט כ"ח), שמה שהקורא מגביה קולו בפסוק 'הַשְׁקִיפָה מִמֶּעוֹן קִדְשֶׁךָ', נראה שהוא זכר לקריאת פרשה זו בזמן הבית בידוי מעשרות, שאמרו בירושלמי שעד הַשְׁקִיפָה היו אומרים בקול נמוך ומכאן ואילך היו אומרים בקול גבוה.

ובאמת כבר כתב כן בשיירי קרבן על הירושלמי (סוטה פרק ט' הלכה י"א, ד"ה כהדא דתני), וז"ל: יש מכאן סמך מה שנוהגים הקוראים בתורה לקרות 'הַשְׁקִיפָה' בקול גבוה, ומנהגן של ישראל תורה.

ויש לזה קצת רמז גם בביאור הגר"א, שברמ"א (שו"ע או"ח סימן תקנ"ט סעיף א') כתב שבמגילת איכה החזן מגביה קולו בפסוק 'הַשְׁכִּיבֵנוּ', וציין הגר"א מקור לכך מהירושלמי הנ"ל שהיו קוראים את הפסוק 'הַשְׁקִיפָה' בקול גבוה. ומזה שהביא את הגהבת הקול בשעת וידוי מעשרות, כמקור להגהבת הקול בשעת קריאת פסוק אחר הדומה לפסוק 'הַשְׁקִיפָה', נראה שיש ללמוד מזה שבפסוק 'הַשְׁקִיפָה' עצמו שבו מגביהים את הקול בשעת וידוי מעשרות, ודאי ראוי להגביה את הקול גם בשעת קריאה בתורה (אך אין זו ראייה מוכחת, משום אפשר לחלק ולומר שדוקא בשעת שהפסוק נאמר בדרך בקשה, והיינו בשעת וידוי מעשרות, אז יש להגביה את הקול, וזה דומה לפסוק 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' במגילת איכה משום שגם הוא נאמר בדרך בקשה, אך כאשר קוראים בתורה פסוק 'הַשְׁקִיפָה' בפרשת וידוי מעשרות, אינו נאמר בדרך בקשה, אלא רק נכתב כדי ללמד את הדין שיש לומר ולבשן בשעת וידוי מעשרות, ואין ראייה שגם בזה צריך לגביה את הקול).

^ב כף החיים (סימן תכ"ח אות ל"ח), וז"ל: וכן התוכחות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה והארורים שבתבואה נוהגים לקרוא בקול נמוך.

ומנהג זה קצת קשה, שהלא בתורה כתוב 'וְעָנּוּ הָלֹאִים וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם', ולא מסתבר שיש ענין לקרוא דוקא בקול נמוך דבר שהתורה ציותה בפירוש שיאמר בקול רם (ואמנם 'קול רם' פירושו בקול בינוני לא גבוה ולא נמוך, והוא המעלה שבקולות (ירושלמי סוטה פרק י' הלכה ב'), ואין הכוונה לקול גבוה מאד. אך עכ"פ יש ציווי מיוחד לומר את הארורים בקול מעולה שבקולות, ולא בקול נמוך).

ויתכן לומר, שבלשון התלמוד (מגילה ל"א ע"ב) והמדרש (קהלת רבה פרשה ח') שבהם משמע שיש לקרוא את הקללות בקול נמוך (כמובא לקמן הערה י"ג), נקראות הקללות שבפרשת כי תבוא בשם 'ארורים', משום שפוחותות בלשון 'אַרְזוֹ אֱתָהּ בְּעִיר וְאַרְזוֹ אֱתָהּ בְּשָׂדֶךָ וכו'" (רבינו מעט הלכות תפילה פ"ג ה"ז). ויתכן שהכף החיים הבין ש'ארורים' הכוונה לארורים של 'אַרְזוֹ הָאִישׁ', ולא לקללות, וע"פ הבנה זו כתב שצריך לקרוא את הארורים בקול נמוך.

וכיוצא בזה מצאנו בערך לחם למהריק"ש (סימן תכ"ח סעיף ו'), שכתב: ארורים שבמשנה תורה דינם כקללות, ונראה לי שראוי להנהיג שלא לפסוק בהם, כמו שנוהגים בקללות, מגילה דף ל"א ע"ב. עכ"ל. וכוונתו לארורים של 'אַרְזוֹ

הקללות, אלא קוראים אותם בלי ברכה תחילה וסוף, ורבו המערערים על מנהג זה.¹

אין מפסיקים בקללות, אלא קוראים את כולם לעולה אחד. ואין מתחילים ומסיימים את הקריאה בפסוקי הקללות, אלא

ויש מקומות שנהגו שהשמש עולה לקריאה זו אם לא נמצא מי שמסכים לעלות (מנהגי מהרי"ל הלכות קריאת התורה אות ו', הובא במגן אברהם סי' תכ"ח סק"ח). ויש מקומות שייחדו אדם מיוחד שיעלה לקריאת הקללות (מקור חיים סימן קמ"ו סעיף ב'), ולא היו קוראים לו בשם אלא היו מכריזים יעמוד מי שירצה (מנהגי מהרי"ל הלכות קריאת התורה אות ו'). ושם מבואר שרק בקללות שבפרשת כי תבוא קוראים יעמוד מי שירצה, כיון שהם חמורים יותר בזה שנאמר בלשון חז"ל, אך בקללות שבפרשת בחוקותי קוראים לעולה כמו בשאר פרשיות, אך בדרכי משה (סימן קל"ט) כתב שנהגים לקרוא יעמוד מי שירצה גם בקללות שבפרשת בחוקותי, וכן סתם ברמ"א (סימן תכ"ח סעיף ו'). והטעם שאין קוראים לעולה בשמו משום שחוששים שמא יתחרט ולא יעלה ויעבור על 'מוסר' ב' בני אל תמאס' (לבוש סימן תכ"ח סעיף ו'), או משום שאם יקראו בשמו נחשב כאילו בחרו בו שתחול עליו התוכחה, אך כשעולה ללא שקוראים בשמו אין לחשוש לזה (חתם סופר שם). ועיין עוד במחצית השקל סימן תכ"ח ובארזי הלכה שם ד"ה בשמו בענין קריאת יעמוד מי שירצה). ובמקומות אלו נהגו אחר קריאתו לומר מי שברך נוסף בנוסח מיוחד בעבור שקיבל עליו תוכחת התורה (לקט יושר עמ' נ"ה), וכן להעלות לאחר מכן לעליה נוספת כפיצוי על עלייתו בפרשת הקללות (יש שנהגו להעלות כבר בשבת במנחה, ויש שנהגו להעלות בשחרית בשבת הבאה, ויש שנהגו להעלות את העולה לקללות שבפרשת בחוקותי בחג השבועות ואת העולה לקללות שבפרשת כי תבוא בראש השנה).

ויש מקומות שנהגו שחכם הקהל עולה לקריאה זו (תיקון יששכר, כנסת הגדולה סימן תכ"ח), משום שרק חכם הקהל ראוי להוכיח, ואין כל אדם ראוי לכך. וכן נהג הארזי"ל לעלות בעצמו לפרשת הקללות (שער הכוונות, ענין שחרית של שבת. ושם איירי בקללות שבפרשת בחוקותי, ויחבן שהקללות שבפרשת כי תבוא כלולות כבר במה שכתב שם שעלה בכל שבת לשישי. ועיין בשערי רחמים שער ז' סקכ"ה שדן בזה). אך בספר חסידים (סימן תשס"ו) כתב שהראשונים היו קוראים עם הארץ לתוכחה כדי שלא יהא אדם חשוב קורא ויתקיימו דבריו (כנסת הגדולה שם).

¹ כך נוהגים במעט קהילות (כן מנהג קהילות וי'ניץ, בעלזא, מרוקו, ועוד). והוזכר המנהג באמרי נועם על מועדים (ח"ב תשובה ב'), ועוד.

ומוכח מדברי האחרונים (שו"ת שו"א ומשיב דבר חיים סי' ס', שו"ת הר הכרמל סי' י"ב) שמנהג זה לא הונהג לתחילה ע"י גדולי תורה, אלא כיון שהיו מקומות שאף אחד לא היה רוצה לעלות בפרשת הקללות, ולפעמים היו ממתנים שעות קצרות עד שאחד יתרצה לעלות (וכמו שכתב אה"ר מהר"ל מפראג בספר החיים סוף חלק יכזית: ושעתי מפי וקן אחד, שראה בקהילת ענוער, כי בשבת של פרשת תוכחה, עמדה הספר תורה פתוח בביתן כמה שעות, שלא היה כאן מי שירצה לעלות), ואף היו מקומות שלא היו קוראים כלל באותה שבת (וכמו שכתב בבארזי הלכה סי' תכ"ח ד"ה בפסוקים: והנה ראיתי שערורייה בענין זה בין ההמון שיש מקומות מן היישובים שבהנעם לסדר בחוקותי וכו' תבא אין קוראין בתורה בשבת זו וכו'), לכן העדיפו בכמה מקומות לקרוא את פרשת הקללות ללא עולה לתורה, מאשר שלא לקרוא כלל.

¹ ר' שלמה קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה חלק א"ח סי' ס"ג) כתב: הנה רע מאד מנהג זה ושתיים רעות עשו אחד דנראה דמבזה התוכחות ועוברין על מוסר ה' בני אל תמאס וכו' ועוד דהוי בזיון לגוף התורה דלעיל כל הפרשיות מברכין ועל זה אין מברכין והוי בזיון התורה.

וכן כתבו נגד מנהג זה בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ס"ו), ובשו"ת אבני צדק (אורח סי' ק"ב), ועוד. וכן העלו להלכה בשו"ת אגרות משה (אורח סי' י"ה), ובשו"ת יביע אומר (חלק ו' אורח סי' י"ט), שמנהג זה הוא מנהג משוגש ויש לבטלו (אמנם, אף שמוכח מדברי האחרונים שהובאו לעיל (הערה ו') שמנהג זה לא הונהג לכתחילה ברצון חכמים אלא הונהג מחוסר ברירה, וכשמי שמוכן לעלות רואי לא ראוי לנהוג במנהג זה שהוא שלא כדיו, מכל מקום מסתבר שבמקומות שברך נהגו מן לא יסעו לבטל מנהגם, שדרך העולם לחשוש משני מנהג, ואף כשהוא מנהג שאינו כדיו והפוסקים כתבו לבטלו).

ויש להעיר, שאף בזמן המשנה שלא היה כל עולה מברך לפני ואחרי קריאתו, אלא העולה הראשון היה מברך ברכה שלפניה והאחרון ברכה שלאחריה ושאר העולים היו יוצאים בברכותיהם (משנה מגילה כ"א ע"א), והתקנה שכל עולה יברך בפני עצמו הונהגה רק בזמן הגמרא (שם ע"ב), בכל זאת מבואר בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ה) ובמסכת סופרים (פ"ב ה"ב וה"ג) שהעולה לפרשת הקללות כן היה מברך לפני ולאחריה. ומוכח שבפרשת הקללות יש אף יותר חיוב לברך מאשר בשאר פרשיות.

ובשולחן ערוך (אורח סימן קל"ט סעיף ד') כתב שכל כל העולים לתורה מברכים לפני ולאחריה, ובשו"ת משיב דבר להנצי"ב (חלק א' סי' ט"ז) הוסיף שכל קריאה בספר תורה בעשרה חייבת בברכה, ואף כשעשרה קוראים קריאה שאינה מתקנת חז"ל. וממילא כל שכן שקריאה שהיא מתקנת חז"ל אסור לקרואה בלי ברכה.

¹¹ במשנה (מגילה ל"א ע"א) איתא: אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם. ובגמרא (שם ע"ב) אמרינן: אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק. ע"כ. וא"כ מדינא בקללות אלו אפשר להפסיק.

וכתב הרמב"ם (הלכות תפלה פ"ג ה"ז): קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן אלא אחד קורא אותן וכו', וקללות שבמשנה תורה אם רצה לפסוק בהן פוסק,

מתחילים בפסוקים שלפניהם ומסיימים בפסוקים שלאחריהם.¹

יש מקפידים שלא יעמדו אנשים אצל הקורא בשעת קריאת הקללות.

וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן אלא אחד קורא אותן. עכ"ל. וכן כתב בשו"ע (אורח סימן תכ"ח סעיף ו'). והיינו, שאע"פ שמדינא מותר להפסיק בקללות שבמשנה תורה, המנהג הוא לא להפסיק בקללות שבמשנה תורה, כמו בקללות שבתורת כהנים.

וכתבו האבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות, ד"ה אלו הן) וספר המנהיג (סוף הלכות סוכה) שיש סמך למנהגו שלא להפסיק אף בקללות שבמשנה תורה, מדברי הירושלמי (מגילה פ"ג ה"ה) והמסכת סופרים (פ"ב ה"ג), שאינא שם שקללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם (והיינו, שאף בזמן המשנה שרק העולה הראשון היה מברך ברכה שלפניה והאחרון היה מברך ברכה שלאחריה ושאר העולים לא היו מברכים (משנה מגילה כ"א ע"א, וגמרא שם ע"ב), העולה לקריאת הקללות כן היה מברך לפני ולאחריה). וכתבו הטעם, מפני שאין מפסיקין בהם אלא אחד קורא אותן. ומוכח שלשיטת הירושלמי גם קללות דמשנה תורה נקראים ע"י עולה אחד ואין מפסיקין בהם. וכעין זה כתב גם בקרן אורה (תענית כ"ט ע"ב).

ואחר שמבואר שלשיטת הירושלמי אין להפסיק בקללות דמשנה תורה מדינא, ופליג בזה על הבבלי, יתכן שהטעם שנוהגים שלא להפסיק בקללות דמשנה תורה אינו כהרמב"ם שהוא מנהג בעלמא אע"פ שמותר מעיקר הדין, אלא הוא משום שמחמירין כשיטת הירושלמי והמסכת סופרים, או משום דנקטינן בזה להלכה כמותם (וכמו שמצינו מקומות נוספים שנקטינן כמסכת סופרים נגד הבבלי, כמובא בתוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ראש חדש).

ונאמרו כמה טעמים למה אין מפסיקים בקריאת הקללות. בגמרא (מגילה ל"א ע"ב) איתא טעם משום שנאמר (משלי ג' י"א) 'מוסר יי בני אל תמאס' (והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות. רש"י), או משום שאין אומרים ברכה על הפורענות (ואם יפסיקו באמצע הקללות, יברכו סמוך לפסוקי פורענות). ובירושלמי (מגילה פ"ג ה"ה) ובמסכת סופרים (פרק י"ב הלכה א') איתא טעם משום שנאמר (שם) 'וְאֵל תִּקֶּן בְּתוֹכָהֶן', ודרשינן אל תעשה קוצים קוצים (פסוקי פסוקי לשון קציצה שמתוך שהוא קורא חתיכות חתיכות נראה כאילו הקללות נמאסין בעיניו. קרבן העדה), או משום שהקורא צריך להתחיל ולסיים בדבר טוב (ואם יחל מפסיק בתוכן יהיה חתימתו של זה ופתחתו של זה שלא בדבר טוב. פני משה שם. ולכאורה זהו גם הטעם שנאמר בבלי משום שאין אומרים ברכה על הפורענות. נחלת יעקב על מסכת סופרים שם).

¹ שם בגמרא (ל"א ע"ב): לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות, אלא היכי עביד, תנא, כשהוא מתחיל, מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים, מסיים בפסוק שלאחריהן. וכן כתב הרמב"ם (שם), וכן הוא בשולחן ערוך (שם).

ומחמת טעם זה שאין אומרים ברכה על הפורענות מספיק להתחיל פסוק אחד לפני הקללות ולסיים פסוק אחד לאחריהם, אלא שיש גזירה שלא להתחיל או לסיים עליה בשלשה פסוקים הסמוכים לפרשה (מגילה כ"א כ"ב ש"ע אורח סי' קל"ח), וכיון שפרשת הקללות מתחילה בראש פרשה ומסתיימת בסוף פרשה, יש להתחיל את הקריאה לכל הפחות שלשה פסוקים לפני פרשת הקללות, ולסיימה לפחות בסוף הפרשה שאחר הקללות (מגילה ל"א ע"ב תוד"ה מתחיל, והובא בבית יוסף ובשאר פוסקים).

² במשנה (שבועות ל"ה ע"א) איתא: יכך ה' א-להים וכן יככה א-להים, זו היא אלה הכתובה בתורה.

ובגמרא שם (ל"ז ע"א) איתא: יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתבי וקאמר הא מתניתין כדתנן (רב כהנא היה שונה משנתנו כמות שהיא שניה, יככה וכן יככה. רש"י), א"ל כנה (הפוך דברך כנגד אחרים, אמור יכחו וכן יככה, שלא תקללני. רש"י). יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ויתבי וקאמר (תהלים נ"ב ו') גִּם אֶל-יִתְצֶדֶד לְנֶצַח יִתְצֶדֶד וְיִסְחָד מֵאֵהָל וְיִשְׂרָשֶׁד מִמָּרְץ חַיִּים סֵלָה (את המקרא הזה היה דורש שנאמר בדואג בספר תהלים. רש"י), א"ל כנה (ואמור יתצוה. רש"י).

ושמענין מהכא שיש קפיידא לומר את פסוקי הקללות כנגד אדם, ויש לכנות הלשון שיובן שלא קאי על האדם שעמו. ובקריאת התורה שצריך לקרוא כלשון התורה ואי אפשר לכנות (פשוט, וכן הוא בריטב"א ריא"ז ומאירי שם), צריך להזהר שלא יעמוד אדם נגד הקורא (בעל הבני יששכר בספרו אגרא דפרקא אות רנ"ט, והובא בדרכי חיים ושלום אות רי"ד), וגם לא בצדדים שלפניו או בצדדיו ממש, אלא רק בצדדים שלאחריה (הגר"ש דבליצקי בספרו ורחח השמש עמ' ע"ח הערה קפ"ח).

אך יש להעיר, שצריך שיעמדו בלשה אנשים אצל הקורא בשעת קריאת התורה (עיין לבוש אורח סי' קמ"א סעיף ד', ובמשנה בלשה שם סקט"ז), ודין זה נזכר כבר במסכת סופרים (פרק י"ד הלכה ט'), ואם לא יעמדו בצידי הקורא, יבטלו דין זה. ואולי אם יעמדו במקומם ורק יהפכו פניהם שלא יהיו נגד פני הקורא אין לחוש לזה, משום שאין פניהם מכוונות נגד הקורא. וצ"ע.

ויש להעיר עוד על עצם הדברים, שהמנהג הפשוט הוא שעומדים אצל

יש נוהגים לומר לפני הקללות את הפסוקים: מוסר יי בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו. כי את אשר יאהב יי יוכיח וכאב את בן ירצה (משלי ג', י"א י"ב)^א. ויש שאינם נוהגים בזה^ב.

♣♦♣ ♣♦♣ ♣♦♣

❖ דיוקים ודקדוקים ❖

כ"ו א': וַיֵּשְׁבֶת בָּהּ - הטעם מלעיל בשי"ן י"ח.

ג': וּבֹאֲתָ - הטעם מלרע בתי"ו.

יְהִיָּה - יש לבטא את הה"א בשווא נח"ט. ולא להבליעה ולקרוא

הקורא בשעת קריאת הקללות כמו בשאר קריאות, ולא חוששים לזה כלל ועוד, שלפי דבריהם לכאורה יש לנהוג כן בכל פסוקי פורענות ולא דוקא בקריאת הקללות (ובכן בפסוקים: וַיִּקְרָא אֵלָיו בְּכֶסֶם, הַעֲדֵיתִי בְכֶסֶם תְּמוֹס כִּי אֲבִד תְּחַבְּדוּ, וכדומה). ובפשטות נראה לומר, שבגמרא נאמר רק שצריך לכנות, אך לא נאמר שאם הקורא אינו מכנה אין לעמוד נגדו, ולכן בשעת קריאת התורה שאין מכנים, אין מקור מהגמרא שצריך שלא יעמדו נגד הקורא. וצ"ע בזה.

י"א כנסת הגדולה (סימן תכ"ח). והביאווה המגן אברהם (שם סק"ח), והאל"ה רבה (שם סקי"ג), וכף החיים (שם אות ל"ו).

ובכנסת הגדולה משמע שהש"ץ אומר זאת בקול. ור' חיים פלאג' (ספר חיים סימן ק"ז אות י"א) כתב, שכשהיה הולך העולה לקרות בתוכחות היו קוראים בקול רם פסוקים אלו. והגר"ש דבליצקי (וורח השמש עמ"ק ועמ"ק צ"א, ועמ"ק ב"ח הערה ק"ד) כתב, שאומר זאת אחד מהציבור בקול דואק, משום שטעם האמירה כדי להרגיע את הציבור לבט פחדו, ולכן יש לומר זאת בקול (ודלא כמו שכתב בלוח לא"י גבי אמירת הפסוק "כבד אלקים" לפני עשרת הדברות שאומרים אותו בלחש).

ולמעשה, ברוב המקומות אין נוהגים לומר פסוקים אלו בקול, וראה הערה הבאה.

^{יב} ר' חיים פלאג'י (ספר חיים סימן ט"ז אות ל"ג) כתב, שביטלו מנהג זה משום שנמנעו מלקרות בעבור זה.

ולפי זה לכאורה הדבר תלוי במציאות אם יש חשש לביטול הקריאה ע"י אמירת הפסוקים, ואם בטל החשש לביטול הקריאה על ידי אמירת הפסוקים, יתכן שיש לאומרם. וכמדומה שברוב המקומות אין נוהגים כיום לומר פסוקים אלו.

² המקור לשינוי בקריאת הקללות הוא מהמעשה המובא בגמרא (מגילה ל"א ע"ב):
לוי בר בוטי הוה קרי וקא מגמגם (קרא אותן במרמור ובקושי. רש"י) **קמיה דרב הונא**
בארורי (הקללת שבפרט כי תבוא בקרואת ארורי, והטעם, משום שפנותות בשלשן ארורי, ארורי אתה בעיר
 וארורי אתה בשדה וכו'). רבינו מנחם הלכות תפילה פ"ה (ה"ג), **אמר לו אכנפשך** (אם רצונך להפסיק פסוק
 הואיל ואתה קץ בקריאתן. רש"י), **לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים אבל בשמשנה**
תורה פוסק.

ובנוסף מעשה זה מבואר רק שלוי מעצמו קרא בגמגום, ואמר לו רב הונא שמאופן קריאתו מוכח שרועה להפסיק, ואכן יכול הוא להפסיק כיון שבקללות שבמשנה תורה מותר להפסיק. אבל אין ראייה שצריך לקרוא את הקללות בגמגום כמו שקרא לוי.

אך במדרש (קהלת רבה פרשה ח') מובא המעשה באופן שונה מעט: ר' לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם רבי הונא וגמגם בהון, א"ל אשמע קליך דלית אינון קללות, תוכחת אינון, מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו, ע"כ. והיינו שאמר לו שאתה פ"ש את הקללות שבספר ויקרא אכן צריך לקרוא באופן שונה משאר קריאות, מ"מ בקללות שבמשנה תורה א"צ לקרוא כן, דלא חשיבי קללות (שו"ת בנסת הגדולה סימן ס"ה).

ואע"פ שבמעשה המובא במדרש לא מוזכר חילוק בין הקללות דמשנה תורה לקללות דתורת כהנים כמובא במעשה המובא בבבלי, ומיללת וכן לכאר שיש חשד שאשמע קליד אינו קללת אלא כ"ן על הקללות דמשנה תורה וז"ל הקללות דתורת כהנים, לכך אולי נקט ירמיה (שנ"ח) כשנותן תורה א"ר לחזקין ב"ן לקללות דמשנה תורה הקללות דתורת כהנים, והיינו שאמר לו אשמע קליד דלית אינו קללות, ורק הקללות דתורת כהנים חשיבי קללות. ונראה שמסע שחילוק זה מוזכר במעשה המובא בבבלי, נקטים בפסיקתו שזו גם כונת המדרש, ואע"פ ש"ל מוזכר שם חילוק זה.

ולגבי אופן השינוי, פירש רש"י שקרא אותן במרוצה ובקושי. ונראה שבקושי הכוונה בקול נמוך, וכן משמע גם מזה שאמר לו אשמע קליך, וא"כ זהו מקור המנהג לקרוא את הקללות בקול נמוך משאר קריאות. ואכן כתב רבינו מנחם (שם) במשנה זו יש סמך למנהגינו שאנו קורין הקללות בגמגום. והובאו דבריו בספר דברי שמה (שם).

וכל דיני השינוי בקריאת הקללות נאמרו רק לגבי הקללות שבפרשת בחוקות, אך את הקללות שבפרשת כי תבוא בפשטות יש לקרוא באופן הרגיל, שהלא מפורש שם שאינם חשובים קללות.

אך כתב בשו"ת כנסת הגדולה (סימן ס"ה), שע"פ דברי הרמב"ם (הובאו לעיל הערה

ח) שנוהגים שלא להפסיק בקללות שבפרשת כי תבוא כמו בקללות שבפרשת בחוקותי, אף שמדינא מותר להפסיק בהם, והיינו שנוהגים בהם כמו שנוהגים בקללות, אף שמדינא לא חשיבי קללות, ממילא גם לגבי גמגום אין ביניהם חילוק, והוא לגמס בקללות שבתורת כהנים צריך לגמסם אף בקללות שלמנהג תורה. ע"כ.

ועיין עוד לעיל (הערה ח') בדברי האבודרהם המנהיג והקרן אורה, שלפי דבריהם מובן שנוהגים בקללות שבפרשת כי תבוא כמו בקללות שבפרשת בחוקותי, משום שלשיטת הירושלמי אכן אין חילוק ביניהם.

י' דברי קהילות (עמוד 122). קצור שולחן ערוך (סימן ע"ח סעיף ד'). קצות השלחן (בדי השלחן סו"ס פ"ד).

ובמנהגים דק"ק וורמייא (סדר הפרשיות, פרשת כי תבוא) **ובשולחן הקריאה** (מסגרת השולחן פרח י"ד סק"ד) **ג"כ** כתבו שבפסוקים אלו קורא בקול נמוך, אך לא כתבו שנגינה קולו בפסוק **וְלִירְאָה אֶת ה'שם'** (ובקללות שבפרשת בחוקות) כן כתבו שנגינה קולו בפסוק **וְאֵת בְּרִיתִי עֲשׂוּבִי**. ובאמת מהנהג הלכתי את הקול בפסוק **וְלִירְאָה אֶת ה'שם'** קצת תמוה, שאיני דומה לפסוק **וְאֵת בְּרִיתִי עֲשׂוּבִי** שהוא עשוי נמוך. (ז.צ.).

ובשער המפקד (הלכות קריאת ספר תורה, נהר פקוד אות י"א) **ובכף החיים** (סימן תכ"ח אות ל"ח) כתבו שנוהגים לקרוא את התוכחות בקול נמוך, אך לא פירטו את הפסוקים בהם מנמיכים את הקול.

^{טו} כן כתב הפרי חדש (סימן תכ"ח סק"ז) גבי הקריאות שקוראים בקול נמוך, והועתקו דבריו באחרונים.

^{טז} **שער המפקד** (הלכות קריאת ספר תורה, נהר פקוד אות י"ג), **שולחן הקריאה** (מסגרת השולחן פרק י"ד סק"ד).

ועיין לעיל (הערה י"ג) שהובאו דברי הגמרא והמדרש על גמגום בקלות, ובפירוש רש"י שהובא שם שגמגום היינו קריאה במרוצה ובקושי.

ובתיקון ישכר ערער על מנהג זה, וכתב ששמעות הפסוק (משל' ג' א') מוסר יי בני אל תמאס ואל תלך בתוכחתו היא גם שהשומעים את התוכחות לא יקוצו משמוע קריאתם מהקורא ולמהרו בקריאתם, ולא שימהר הקורא לקרותם, אלא שיקראם בטעמיהם בנחת כמו קריאת כל פרשת ברכות. ועוד פירש, שהקורא לא ימהר בקריאתו בהם כמהלך על הקוצים מתי יצא לו מהם, ור"ל תלך מלשון קוצים. עכ"ד.

י"ך נהג האריז"ל (שער המונות, ענין שחרית של שבת, גבי הקללות שבפרשת בחוקות). ונראה שתפס לעיקר את נוסח המעשה המובא בבבלי, ולא את הנוסח המובא במדרש, ומהמעשה המובא בבבלי אין ראיה שצריך לקרוא בגמגום (עין לעיל הערה י"ג).

כמו"כ כתב ר' חיים פלאג' (ספר חיים סימן ט"ז אות ל"ג) לבטל מנהג זה של קריאה בקול נמוך, משום שהעולה בתוכחה מקדיף הרבה, וכשמשיגים באופן הקריאה הוא מצטער ומקפיד בדבר מאד, עד שפעמים שמסרב לקרות או רוצה להפסיק באמצע, ולפעמים כועס ומדבר דברים שאינם ראויים, ואל תתמה על ביטול המנהג משום שאם אינו רוצה לקרות בעבור זה יש לבטלו. עכ"ל.

ולכאורה לשיטתו יש להימנע מקריאה בקול נמוך רק אם יש לחשוש לקפידת העולה, אך אם ברור שלא יקפיד בכך, יתכן שעדיף לקרוא בקול נמוך ולא לבטל את המנהג.

י" משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'. ואע"פ שאין נסיגה להברה סגורה (היינו הברה המסתיימת בשוואו נח או שני חזק), מכל מקום, כיון שתיבה זו במקורה מוטעמת מלעיל, ורק בגלל וי"ו ההיפוך דינה להיות מוטעמת מלרע, לכן אע"פ שבסתם אין כח להסיג אחר להברה סגורה, כאן אין זו נסיגה גמורה, כיון שלולא וי"ו ההיפוך המילה בעצם היא מלעיל, ולכן הטעם נסוג אחר אע"פ שהטעם בהברה סגורה (וכן: וַיִּצְקֶתָ לוֹ, וַתִּחַזְקֶתָ בּוֹ, וְשִׁלַּחְתִּי לְבָר, וְאֵלֶּת שָׁם, וְיִשְׁכַּחְתָּהּ בָּהּ, וְעֵבַדְתָּ שָׁם).

^{יט} וה"א זו נהגית כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות 'עמה' 'אתה',

יִיָּה, או לקרוא יִיָּה' בחיריק בסגול הה"א. וכן הוא להלן בתיבות: לְהִיטוּ, וְלִהְיֶיךָ, נְהִיטָה, תְּהִיָּה, יִהְיֶה.

הַגְדִּיתִי - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע, למרות הקושי^{כא}. ויש להיזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'הַגְדִּיתִי'. ושלא לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקראו 'הַגְדִּיתִי'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרואה בשווא נע. וכן הוא להלן (כ"ז ב', כ"ז ד'): וְשָׁדָתְךָ. ולהלן (כ"ח ל"ו, כ"ח מ"ב, כ"ח ס"ד): וְעַבְדְּךָ. ולהלן (כ"ח ל"ט): וְעַבְדְּךָ. ולהלן (כ"ח מ"ז): עַבְדְּךָ. ולהלן (כ"ח ס"ו): וּפְחַדְךָ.

נִשְׁבָּע - יש להקפיד להשמיע את העי"ן^{כב}, שאם לא ישמיעה ישמע שקורא 'נִשְׁבָּע' בה"א^{כג}.

לָתַת - הטעם מלעיל בלמ"ד^{כד}.

כ"ו ה': וְאֶמְרָתְךָ - הטעם מלרע בתי"ו.

כ"ו ו': וְעִנְיֹנִי - היו"ד בשווא נח, והנו"ן דגושה, והוא לשון עינוי. והקורא וְעִנְיֹנִי היו"ד בפתח והנו"ן רפה, משנה משמעות ללשון עניה.

כ"ו ח': וּבִאֲתָוֹת - הבי"ת בשווא נח^{כה}. ויש להיזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקראו 'ובתות'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להיזהר שלא תיבלע האות

ובדומה.

וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב ש'מפיק' הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת 'מפיק' פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ולא כמו בתיבה 'פְּדָהצור' (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת 'הִיָּה'), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיק. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפיק יחד, כגון: 'גִּבְיָה', 'יִצְיָה', ואילו היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפיק, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וכיון שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון השווא באות ה"א שבסוף תיבה לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגנרד שמוקד: 'בְּהִשְׁמָה' (ויקרא כ"ו מ"ג), 'פְּדָהאֵל' (במדבר ל"ד כ"ח), 'הִיָּהֲפִנִי' (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י ששון 507 מוקד 'פְּדָהאֵל'. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדיים מוקד 'בְּהִשְׁמָה' עם נקודת המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

כ ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

כא הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה משי"ב בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

כב איתא בירושלמי (ברכות פ"ב ד'): אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אֲשֶׁר נִשְׁבָּע יי' ע"כ.

ופירשו רוב הראשונים (רד"ק במכילת דף ע"ב ע"ב, המנהיג הלכות תפילה סימן ל"ח, טור אר"ח סימן ס"א. וכן הוא בשו"ע שם סעיף ט"ו) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

כג משום שהאות ה"א שבתיבת 'נִשְׁבָּע' אינה נשמעת, ואם לא ישמיע את העי"ן שבתיבת 'נִשְׁבָּע' ישמע שקרא 'נִשְׁבָּע'.

אמנם, לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יתגו את העי"ן כראוי, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יתגו את העי"ן כראוי

הגרונית^{כו}. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להיזהר בהן בזה: וְעִנְיֹנִי. וְנִצָּעְךָ. בִּשְׁעָרֶיךָ. לְתַהֲלֶה. וּלְתַפְאֲרָתְךָ. שְׁמַעוֹן. טַנְאָךָ. וּמִשְׁאֲרֵתְךָ. וּבִשְׁבָּעָה. הַמְנַעְרָת. וּבְעֶזְרוֹן. מִפְּרָאָה. תִּרְאָה. וּבִזְרָעָךָ. וּבְעִירִים. יִדְאָה. יִשְׁאִיר. הַשְּׂאִיר. מִהַתְעַנֵּג. זֶרְעָךָ. וּנְשֵׁאֲרָתָם. וּלְהַרְבּוֹת. וּלְהַשְׁמִיד. לְרִאֲתָה. לְפָרְעָה. לְרִאֲוֹת.

וּבְמִפְתָּיִם - הבי"ת בשווא נח^{כז}, והפ"א בשווא נע.

כ"ו י': וְעִנְיָה - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וְאִתָּה' באל"ף^{כח}.

כ"ו י"ב: כִּי תִכְלֶה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים 'כִּי-תִכְלֶה' במקף.

לְעֶשֶׂר - הלמ"ד בפתח, והעי"ן בשווא נח. ואין להחליף בין התנועות ולקראו 'לְעֶשֶׂר'.

אֶת-כָּל-מַעֲשֶׂיךָ - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקראו 'מִשְׁר', או לקראו 'מַעֲשֶׂר' בפתח העי"ן. וכן הוא להלן (כ"ו י"ד): שְׁמַעְתָּי. ולהלן (כ"ו י"ו): נִשְׁבָּעְתָּ. ולהלן (כ"ז י'): וְשָׁמַעְתָּ. ולהלן (כ"ח י"ג): לְמַעַלָּה. ולהלן (כ"ח ל"ג): יִדְעָתָּ. ולהלן (כ"ח ל"ו, כ"ח ס"ד): יִדְעָתָּ. ולהלן (כ"ח מ"ג): מַעַלָּה מַעַלָּה. ולהלן (כ"ח מ"ה, כ"ח ס"ב): שְׁמַעְתָּ. ולהלן (כ"ח ס"א): יַעֲלֶם^{כט}.

יש לחשוש לשינוי משמעות.

כד משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

כה ואע"פ ששורוק היא תנועה גדולה, ולכן השווא שאחריה נע, זה רק בשורוק הבא באמצע תיבה, אך שורוק בראש תיבה היא תנועה קטנה, משום שכל שורוק היא ניקוד האות שלפניה, ובראש מילה שאין אות לפניו, נקרא כאילו יש אל"ף לפניו (עיין מנחת שי בראשית א' י"ד), ומ"מ כיון שאין כאן שתי אותיות המנוקדות בניקוד השורוק, אלא אות אחת, לכן דינה כקבוץ, שהיא תנועה קטנה ולא כשורוק שהיא תנועה גדולה. ויש מקומות שהרבה טועים ומבטאים שווא נע אחר שורוק בראש מילה.

כו מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניו אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: 'מִלְכָּה' במקום 'מִלְאָה', 'שְׁמוֹן' במקום 'שְׁמַעוֹן', 'וְיָגָ' במקום 'וְיִהְיָ'). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

כז בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (אור"ח סימן נ"ג סעיף י"ב).

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדיניותו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

כח ובתיבת יַעֲלֶם, אם שינה וקרא יַעֲלֶם בחטף פתח, יש בזה חשש שינוי משמעות. שבכל התנ"ך כשתיבה זו מלשון עליה (שרש עלה) העי"ן מנוקדת בחטף פתח, כגון: יַעֲלֶה עֲלֶיךָ (לעיל מ"ג), אֵל תַּעֲלֶנּוּ (שמות ל"ג ט"ו). וכשהיא מלשון העלמה (שרש עלם) העי"ן מנוקדת בשווא נח, כגון: וְנִעְלַם דָּבָר (ויקרא ד' י"ג), וְאֵם הָעָלָם יַעֲלִמוּ (ויקרא כ' ד'), (וכאשר הטעם בא לפני העי"ן, תנוקד העי"ן תמיד בשווא נח ע"פ כללי הניקוד, כגון למעלה, קעלה).

השלישית - השי"ן בדגש, והשווא נע.

כ"ו י"ח: הַאֲמִירָה - הרי"ש בשווא נע.

כ"ו י"ט: וְלִתְתֹךְ - הוי"ו במתג, והלמ"ד בשווא נח^{כט}.

וְלִתְתֹךְ - התי"ו בדגש, והשווא נע.

וְלִתְתֹךְ - התי"ו בשווא נע.

כ"ז ב': אֲשֶׁר תַּעֲבֹרְךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים 'אֲשֶׁר־תַּעֲבֹרְךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן' במקף.

כ"ז ג': עֲלִיָּהֶן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלִיָּהֶן' באל"ף^{כז}.

אֲשֶׁר־אֶל־הַיָּד | - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המרכא ולהטעים 'אֲשֶׁר־אֶל־הַיָּד' | במקף.

כ"ז ד': אֲשֶׁר אֲנִי מַצֵּנָה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהָר עֵיבָל - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת 'הַיּוֹם', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתבירל שבתיבת 'אֶתְכֶם', שאם לא יטעים כראוי ישמע שהיום הם בהר עיבל, בעוד שפירושו שיקימו את האבנים בהר עיבל.

כ"ז ה': עֲלִיָּהֶם - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלִיָּהֶם' באל"ף^{כז}.

כ"ז ט': הַלְלוּם - הלמ"ד רפה, ובשווא נח^ל. וכן הוא להלן (כ"ז י"ד).

כ"ז ט': נִהְיִיתָ לְעָם - הטעם מלעיל ביו"ד, והתי"ו בהעמדה מועטת.

כ"ז י"ב: וַיִּשְׁכַּר - השי"ן השניה לא נשמעת, ונקרא 'וַיִּשְׁכַּר'^{לב}.

כ"ז י"ג: עַל־הַקִּלְלָה - הקו"ף בדגש, והשווא נע.

כ"ז י"ד: וַעֲנֵן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וַאֲנִי'^{לב} באל"ף^{כז}. וכן הוא להלן (כ"ז ט"ו).

כ"ז ט"ז: מִקֵּלָה אֲבִיו וְאִמּוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'מִקֵּלָה אֲבִיו וְאִמּוֹ'.

כ"ז י"ח: מִשְׁנָה עוֹר בְּדָרְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'מִשְׁנָה עוֹר בְּדָרְךָ'.

כ"ז כ': גִּלָּה - הלמ"ד דגושה, והוא לשון גילוי. והקורא 'גִּלָּה' בלמ"ד רפה משנה משמעות ללשון שמחה^{לד}.

כ"ז כ"א: עַם־כָּל־בְּהֵמָה - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אִם' באל"ף^{כז}.

עַם־כָּל־בְּהֵמָה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'עַם־כָּל בְּהֵמָה'.

כ"ז כ"ב: אִוְּ בַת־אִמּוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'אִוְּ־בַת אִמּוֹ'.

כ"ח א': עַל כָּל־גִּזְיֵי הָאָרֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'עַל־כָּל גִּזְיֵי הָאָרֶץ'.

כ"ח ב': כָּל־הַבְּרָכוֹת - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

כ"ח ח': וַיִּבְרָכְךָ - יש אומרים שהכ"ף הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח^ל. וכן הוא בבי"ת שלהלן (כ"ח ט"ו): וַיִּבְרָכָהּ. ולהלן (כ"ח ט"ז): וַיִּבְרָכֶנָּה.

כ"ח ט': יָקִימְךָ - מוטעם בקדמא ולא בפשטא^{לז}.

שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רז"ה, עין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלשה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתיבת 'הלוי' בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיר שהלוי' הוא אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

^{לב} ענין זה מבואר בגליון פרשת ויצא תשע"ו הערה כ"א.

^{לג} והוא לשון אנינות ואבלות. כמו בפסוק: וְאִנּוּ וְאִבְלִי וְאִבְלִי וְאִבְלִי (ישעיה ג' כ"ו). וכן בפסוק: וְאִנּוּ וְאִבְלִי וְאִבְלִי (שם י"ט ח').

^{לד} כמו בפסוק: כִּי הִנֵּנִי בּוֹרְאָ אֶת יְרוּשָׁלַם גִּלָּה וְעֵמָה מְשׁוּשׁ (ישעיה ס"ה י"ח). וכן בברכת חתנים: אֲשֶׁר בָּרָא שָׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה חֲתָן וְכָלָה גִּלָּה וְנָה דִּיצָה וְחֻדְוָה אֶהְבֶּה אֶחָה שְׁלוֹם וְרַעוּת.

^{לה} משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

^{לו} הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, ותמונתם זהה, וסימן ההיכר ביניהם הוא שהטעם קדמא מסומן תמיד מעל האות המוטעמת, כשאר הטעמים שמסומנים במקום ההטעמה (כגון: וַיִּקְרָא), ואילו הטעם פשטא מסומן תמיד בסוף התיבה (כגון: לְאוֹר).

ובמקרה כמו כאן, שההטעמה היא באות האחרונה של התיבה, אם הטעם הוא קדמא יש לסמנו בראש האות או באמצעה (וַיִּקְרָא), ואם הטעם הוא פשטא יש לסמנו בסוף האות (וַיִּקְרָא). וכמו שכתב מנחת שי בכמה מקומות (לעיל ט"ו י"ח, כ"א ח', לקמן כ"ח י"ג, ובבמדבר י"ח ח').

ויש דפוסים שלא דקדקו בזה, לכן צריך להזהר ולשים לב להטעמים בקדמא ולא בפשטא.

וכאן, אע"פ שהעי"ן מנוקדת בשווא נח, בפשטות הוא מלשון עליה ולא מלשון העלמה, וכן פירשו רוב המפרשים (רש"י, אבן עזרא, תרגום), וצ"ל שהוא יוצא מן הכלל בזה שמוקד בשווא נח ולא בחטף פתח.

אך בזוהר חדש (דף צ"ח ע"א) פירשו מלשון עליה, וכתבו צרור המור והמשכיל לדוד והכתב והקבלה שנראה הכרח לזה משום שהעי"ן בשווא נח ולא בחטף פתח.

וכן יש שפירשו שהוא כמו יביאם בלשון ארמי (כן הביא אבן עזרא בשם יש אומרים, ומשמע כאבן עזרא שפירשו כן משום שמוקד בשווא נח ולא בח"פ, וכן כתב להדיא בעור אריה).

ולפי זה אם קרא יַעֲלֶם בחטף פתח במקום בשווא נח, לרוב המפרשים אין בזה שינוי משמעות, ולזוהר יש בזה שינוי משמעות. ולמעשה אף שיש לסמוך על רוב המפרשים, לכתחילה ודאי יש להזהר בזה.

^{כט} ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ח'.

^ל עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת שי במדבר א' ג', ח' ו'), ומוכת שהלמ"ד שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רז"ה, עין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ה'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלשה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתיבת 'הלוי' בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיר שהלוי' הוא אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

^{לא} עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת שי במדבר א' ג', ח' ו'), ומוכת שהלמ"ד

כ"ח מ"ב: פְּלִיעֶצֶךְ - הצד"י בשווא נע.

כ"ח מ"ו: וְבִנְרֵעֶךְ - הוי"ו במתג, והבי"ת בשווא נח*כט.

כ"ח מ"ח: עֵד הַשְּׁמִידוֹ אֶתְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'עֵד הַשְּׁמִידוֹ אֶתְךָ'.

כ"ח מ"ט: מְקַצֶּה - הקו"ף רפה, ובשווא נח*מ. וכן הוא להלן (כ"ה ס"ד).

כ"ח נ': עֵז - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן*כו, שלא ישמע שקורא 'אֵז' באל"ף*מ.

כ"ח נ"א: עֵד הָאֲבִידוֹ אֶתְךָ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'עֵד הָאֲבִידוֹ אֶתְךָ'.

כ"ח נ"ב: הַגְּבָהוֹת וְהַבְּצֻלוֹת - השוואים נעים.

כ"ח נ"ג: אֵיבֶךְ - הוי"ד בשווא נח, והבי"ת בסגול. אך להלן (כ"ה נ"ה, נ"ו): אֵיבֶךְ - הוי"ד בחיריק, והבי"ת בשווא נח.

כ"ח נ"ד: עֵינִי - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֵינִי' באל"ף*כו.

כ"ח נ"ז: וְבִשְׁלִיתָהּ - הוי"ו במתג, והבי"ת בשווא נח*כט.

כִּיתֵּי אֲכָלִים - הכ"ף בשווא נע.

כ"ח נ"ט: וְחָלִים - יש אומרים שהוי"ו בקמץ קטן*מ, ויש אומרים שהוי"ו בקמץ גדול*מ.

כ"ח ס"א: פְּלִיחֵלִי - הטעם מלרע בלמ"ד.

בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'בְּסֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת'*

כ"ח ס"ג: עֲלִיכֶם - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלִיכֶם' באל"ף*כו.

כ"ח ס"ד: בְּכָל־הָעַמִּים - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'בְּכָל הָעַמִּים'.

כ"ח ס"ח: בְּאֵינִי - יש אומרים שהבי"ת בקמץ קטן*מ, ויש אומרים שהבי"ת בקמץ גדול*מ. ויש אומרים שאין כאן מחלוקת, וכולם מודים שהבי"ת בקמץ גדול*ט.

אֶמְרָתִי לָךְ - הטעם מלעיל במ"ם, והתי"ו בהעמדה מועטת.

כ"ח ס"ט: הַבְּרִית - הבי"ת בדגש, והשווא נע.

כ"ט א': לְעֵינֶיכֶם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להיזהר שלא ישמע שקורא 'לְעֵינְכֶם' בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

כ"ט ב': וְהַמִּפְתִּים הַגְּדֹלִים - השוואים נעים.

כ"ט ז': לְרֹאבְנִי - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'לְרֹבְנִי'.

הַמְנַשִּׁי - המ"ם רפה, ובשווא נע*א.

השימוש תנוקד בקמץ גדול משום שאחריה בא חטף קמץ קטן.

מח וראה מה שכתב בזה רש"י לקמן (כ"ט כ').

מט אם הבי"ת כאן כוללת בתוכה ה"א הידיעה, אין ספק שהבי"ת בקמץ גדול, שהלא ה"א הידיעה לפני האות אל"ף, מנוקדת בקמץ גדול.

ורק אם הבי"ת כאן אינה מיודעת, יש הסוברים שאות השימוש מנוקדת בחטף קמץ קטן כעין תנועת החטף שאחריה, ויש הסוברים שמנוקדת בקמץ גדול כיון שקמץ קטן אינו בא בהברה פתוחה, כמבואר בהערות לעיל.

ואע"פ שאין הכוונה כאן לאניות ידועות ומסוימות, מ"מ יתכן שכלולה כאן ה"א הידיעה, שמצינו פעמים רבות שבאה ה"א הידיעה גם כאשר אינו מורה דוקא על דבר מסוים, כגון: וְאֶבְרָם בְּבֶד מֵאֵד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב (בראשית י"ג ב'), שאע"פ שראוי היה להיכתב 'בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב', בכל זאת שייך גם בידיעה, וכמו שכתב רד"ק (מכלול מ"ב ע"ב): והה"א תשמש לידיעת הדבר, ויש שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה, כמו ואם יתקפו הָאֲחָד (קהלת ד' י"ב), הָאֲחָד בָּא לְגֹר (בראשית י"ט ט'), ויפתח הָאֲחָד את שְׁקוֹ (שם מ"ב כ"ז), ויהי הָאֲחָד מפיל הקורה (מלכים ב' י"ה). עכ"ל.

והשורוק שבו"ו הוא ניקוד הרי"ש, אע"פ שהאל"ף מבדילה ביניהם. והרבה טועים וקוראים 'רְאֹבְנִי' כשהרי"ש בשווא נע (וגם המתג שתחת הרי"ש מטעה מעט, שדומה לשווא).

ויש לציין, שמחמת שכתובה אות אל"ף שאינה נקראת בין האות המנוקדת בשורוק, לבין האות וי"ו בה מסומנת נקודת השורוק, יש סופרים שהוסיפו גם ניקוד קובץ תחת האות עצמה, וניקוד 'רְאֹבְנִי' בניקוד כפול (כך מנוקד למשל בכתב יד לינגרד בחלק מהמקומות), וכדי שלא יטעו ויקראו את האל"ף בניקוד השורוק שבו"ו, שמו קו רפה מעל האל"ף לסימן שאינה נקראת, וניקוד 'רְאֹבְנִי' (שככל כתבי היד הקדומים על כל אות ששייך בה דגש ורפה, היו מסמנים דגש ע"י נקודה בחוד האות, ורפה ע"י קו מעל האות (כגון: מְכָדִיל), ולא היו אותיות ללא סימן כלל. הסופרים המאוחרים יותר, השמיטו את קו הרפה, והשתמשו בדגש ובהשמטתו בלבד). אמנם, גם הסופרים שניקודו בניקוד כפול, לא ניקדו כן בעקביות, משום שאין ניקוד זה חובה.

וכיו"ב בתיבת 'מֵאוֹם' (דניאל א' ד', איוב ל"א י'), שגם בה האל"ף לא נקראת, והשורוק הוא ניקוד המ"ם, ונקראת 'מֵאוֹם', יש סופרים שניקדו שם 'מֵאוֹם' בניקוד כפול, כמו כאן.

נא עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

'תְּשַׁלְּחֵנִי' בנו"ן רפה במקום 'תְּשַׁלְּחֵנִי' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשתנה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

מה ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת 'מן'), ולכן בא דגש אחר המ"ם, להשלים את הנו"ן החסרה), יש תיבות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: 'מְלַמְּלָה', 'מְקַצֶּה'.

מז לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, יש להקפיד ביותר להגות את העי"ן כראוי, משום שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא רק ע"י הגיית העי"ן, ואם לא יתנו אותה כראוי יש לחשוש לשינוי משמעות. אך הקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אף אם יקראו שלא כראוי ולא יתנו היטב את העי"ן, לא שינו בזה משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הגיית העי"ן ע"י ניקוד הפתח או הקמץ.

מז הכלל הוא שאותיות השימוש ב' ו' כ' ל' שאינן מיודעות מנוקדות בשווא, כגון: 'בְּרִנָּה', 'רִנָּה', 'לְחֶשֶׁךְ' (למעט וי"ו השימוש לפני אותיות בומ"ם שמנוקדות בשורוק, כגון: 'וּבְנִימִין', 'וּפְרַעָה').

וכאשר המילה מתחילה בשווא נע, או בשווא מורכב שדינו כשווא נע, ישתנה ניקוד אות השימוש משום שאין מילה יכולה לפתוח בשני שוואים. והכלל הוא שלפני שווא פשוט ינוקדו אותיות בכ"ל בחיריק ואות וי"ו בשורוק, כגון: 'בְּשִׁנִּי', 'וּשְׁנִי', 'כְּשִׁנִּי', 'לְשִׁנִּי'.

ולפני שווא מורכב, אות השימוש תנוקד כניקוד הבא עם השווא שאחריה, שדרך האות הקודמת לחטף להנקד בניקוד החטף, כגון: בתיבת 'אֶמֶת', הפותחת בחטף סגול, ינוקדו אותיות השימוש בסגול: 'אֶמֶת', 'וּאֶמֶת', 'לְאֶמֶת'. בתיבת 'אֶשֶׁר' הפותחת בחטף פתח, ינוקדו אותיות השימוש בפתח: 'בְּאֶשֶׁר', 'וּאֶשֶׁר', 'כְּאֶשֶׁר', 'לְאֶשֶׁר'. בתיבת 'אֵינִי' הפותחת בחטף קמץ, ינוקדו אותיות השימוש בקמץ: 'בְּאֵינִי', 'וּאֵינִי', 'כְּאֵינִי' (כללים אלו הביא רד"ק במכלול דף ל"ט).

וממילא, כאשר האות שאחר אות השימוש מנוקדת בחטף קמץ קטן (כגון: 'בְּקָרִי', 'וּחֲלִים'), אות השימוש תנוקד בקמץ, והסברא הפשוטה היא שהקמץ שבאות השימוש הוא קמץ קטן, שהרי כל הטעם שאות השימוש מנוקדת בקמץ הוא משום החטף קמץ קטן שאחריה, וכיון שאחריה מנוקד בחטף קמץ קטן, הקמץ שבאות השימוש ראוי להיות קמץ קטן, ואין טעם לזה שאות

חילופי נוסחאות

כ"ז ט': אָל קליִשְׁרָאָל / (אָל־קליִשְׁרָאָל)

במרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו, ס"א ס"ו, א"זג. ~ ובדפוסים: גינצבורג²², קסטו, ברויאר.

במקפ – בכתבי היד: ט"ח, ס"ג ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

כ"ז י"ב: גְרָזִים / (גְרָזִים)

הזי"ן רפה – בכתבי היד: י"ב ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: קסטו, ברויאר.

הזי"ן דגושה – בכתבי היד: ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קורן.

ויששכר ויוסף / (ויששכר ויוסף)

בטפחא מרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג, קסטו, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם מקצת ספרים.

במרכא טפחא – בכתבי היד: ס"ח ס"ט ס"י ס"ג, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה, א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים.²³

כ"ז י"ד: וְאָמְרוּ / (וְאָמְרוּ)

האל"ף במרכא – בדפוס: ברויאר. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים²⁴.

האל"ף במתג – בדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטו, קורן.

כ"ז כ"ה: דָּם נָקִי / (דָּם נָקִי)

הדל"ת בקמץ – בכתבי היד: ט"ב ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק²⁵.

הדל"ת בפתח – בכתבי היד: ס"א ס"ה, א"ד א"ה א"ז א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס.²⁶

כ"ח כ"ה: יֵי | יֵי (| יֵי)

במרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ו, ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א א"א א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים²⁷.

ביניהם ניכר, שמתג הוא קו ישר, ומרכא הוא קו מעוגל נוטה לשמאל).

ורו"ה הביא כלל זה בספרו משפטי הטעמים (דף כ"ו ע"ב), אך למרות זאת בחומשים שהדפיס הטעים בדרך כלל במתג ולא במרכא, כמקובל בדפוסים שלפניו.

לענין מעשה, כיון שכלל זה ברור ומוסכם, ואף בכתבי היד הטעמים כן, ומקור ההטעמה במתג בטעות בלבד, אין ספק שיש להטעים במרכא ולא במתג. ואכן בתנ"ך ברויאר הדפיס בכל מקומות אלו במרכא ולא במתג.

²² כתב רד"ק (מכלול קפ"ג ע"א) שכשכתוב 'דָּם נָקִי', הדל"ת מנוקדת בקמץ, וכשכתוב 'דָּם הַנָּקִי' בה"א הידיעה לפני תיבת 'נָקִי', הדל"ת מנוקדת בפתח. והטעם לזה, משום שאם מנוקד 'דָּם נָקִי' בפתח, יש כאן סמיכות, ופירושו דם של אדם נקי. ואם מנוקד 'דָּם נָקִי' בקמץ, אין כאן סמיכות, אלא תואר, ופירושו דם שהוא נקי. והכלל בה"א הידיעה הבאה לפני תואר, שתבוא ה"א הידיעה גם בתיבת התואר וגם בתיבת המתואר (כגון: הַאֲרֵץ הַטּוֹבָה, הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה. אמנם, ככלל כלל, גם לכלל זה יש יוצאים מן הכלל, וכמו שכתב רד"ק במכלול מ"ב ע"ב), ולכן כשכתוב 'דָּם הַנָּקִי' שבאה ה"א הידיעה רק לפני תיבת 'נָקִי', ולא לפני תיבת 'דָּם', מוכח שאין כאן תואר אלא סמיכות, ולכן הדל"ת צריכה להינקד בפתח. ולכן כאשר כתוב 'הַדָּם הַנָּקִי' (דברים כ"א ט') בה"א הידיעה לפני שתי התיבות, מנוקד 'הַדָּם' בקמץ, משום שאז הוא אכן תואר.

²³ מחלוקת הספרים כאן אם הניקוד הוא דָּם בקמץ או דָּם בפתח, היא מחלוקת במשמעות אם יש כאן סמיכות או לא, שאם הדל"ת מנוקדת בפתח, יש כאן סמיכות, ופירושו דם של אדם נקי. ואם הדל"ת מנוקדת בקמץ, אין כאן סמיכות, אלא תואר, ופירושו דם שהוא נקי (וראה עוד בהערה לעיל). אך ברור שגם כשכתוב שהדם הוא נקי, אין פירושו שהדם נקי ואינו מלוכלך, אלא פירושו שהדם נקי כיון שבעל הדם נקי מחיוב מיתה, ומטעם זה מצאנו לגבי מנשה שיש מקומות שכתוב ששפך 'דָּם נָקִי' בקמץ (כגון: וְגַם דָּם נָקִי שִׁפֵּךְ מִנְשֵׁה הַרְבֵּה מָאֵד, מלכים ב' כ"א ט'). ונקמלא אֶת דְּרוֹשֶׁלֶם דָּם נָקִי, מלכים ב' כ"ד ד'), והיינו שהדם היה נקי, ויש מקומות שכתוב ששפך 'דָּם הַנָּקִי' בפתח (כגון: וְגַם דָּם הַנָּקִי אֲשֶׁר שִׁפֵּךְ, מלכים ב' כ"ד ד'), והיינו שבעל הדם היה נקי, משום שעניינם אחד, שהרי גם אם הדם נקי פירושו שהוא נקי משום שבעל הדם נקי מחיוב מיתה (ומהתרגום אין להביא ראיה לגבי זה, משום שבתרגום אין הפרש בין צורת נפרד לצורת נסמך בשמות ממשקל זה (כגון: דָּם, יָד, אֶחָד, אֶבֶר), והם מנוקדים תמיד בפתח בין בנסמך ובין בנפרד).

ומכל מקום, אף שפירושם שווה, המשנה וקורא 'דָּם נָקִי' בפתח במקום 'דָּם נָקִי' בקמץ, או להיפך, שינה משמעות, משום שיש מקומות שהפסוק מנוקד בקמץ וכתוב בזה שהדם הוא נקי, ויש מקומות שמנוקד בפתח וכתוב בזה שהדם הוא נקי, ואף שגם כשכתוב שהדם היה נקי הביאור הוא שבעל הדם היה נקי, מכל מקום בפסוק כתוב שהדם היה נקי, ויוצא ששינה וקרא את פירוש הפסוק, במקום את דברי הפסוק, והרי זה דומה לקורא 'דם של אדם נקי' במקום 'דם שהוא נקי', שאף שביאורם שווה, שינה את דברי הפסוק.

²⁴ הכלל הוא (מובא בדקדוקי הטעמים בו"ש סעיף 21, דותן שער ט'). ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, שער הורקא, ובעין הקורא בראשית ל"א כ"ב. וכן בשאר הקדמונים ובמסורה) שכאשר יש שני משרתים או יותר לזרקא, המשרת הסמוך לזרקא הוא מונח, ואם יש פסיק או

וכאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שיש מתג לפני המ"ם, ומילה זו אינה מופיעה ביוצאים מן הכלל במסורה הנקראים בשווא נח למרות המתג.

וכן מוכח מזה שיש כתב יד (כתר ארס צובה) בו המ"ם כאן מנוקדת בחטף פתח (והיינו שהשווא נע, כמבואר במאמר החטפים שחטף פתח באות לא גרנית הוא סימן לשווא נע). ומוכח שהמ"ם נקראת בשווא נע.

²⁵ ובמסורה שם אף נמסר עליו: 'ה' בטעמא'. וכוונת המסורה, שאע"פ שדרך המקרא להקפיד את תיבת 'אָל' לתיבה שאחריה, ולא להטעימה בפני עצמה, בחמשה מקומות במקרא תיבת 'אל' מוטעמת במרכא, ואינה מוקפת (והם: כאן, שמואל ב' כ' כ"ג, ירמיה כ"ה י', שם כ"ט כ"ה, קהלת ט' ד').

²⁶ ובגליון ציין שכן מוטעם ברוב ספרים כתבי יד, ובספרים אחרים מוטעם 'אָל' במקף.

²⁷ גם בכתר ארס צובה במקומות שנשתמר (יהושע ח' ל"ג, שופטים ט' ד') מנוקד 'גְרָזִים' בזי"ן רפה.

²⁸ נראה שיש סימני מחיקה של דגש.

²⁹ כתב המדקדק רו"ה (שערי זמרה שער ה' פתח ד') שכל שלשה שמות רצופים, השווים בנושא או בנושא, הראשון יהיה מוטעם בטעם מחבר, והשני בטעם מפסיק, והביא לכך דוגמאות רבות (וכגון: וְיִשְׁשָׁכָר וְיֹסֵף וְיִמְנָם. אֵלֶם שֵׁת אֲנִישׁ. שִׁינָּה מִהַלְלָאֵל יָרֵד. חֲנֻדָּה מְחַשְׁלָת לָקָה. ועוד).

אך הוסיף והביא גם מקרים רבים בהם מוטעם להיפך (כגון: אֶת־שֵׁם אֶת־הָעָם וְאֶת־יָפֶת. שֵׁם וְחֵם וְנֹחַ. אֶבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב), וכתב שכאשר השם השני מתייחס יותר אל השם השלישי מאשר אל הראשון, הטעם המפסיק יוטעם בראשון ולא בשני, ואף ניסה לתרץ את המקומות שסותרים את הכלל שהביא. ולפי זה מובנת הטעמת 'וְיִשְׁשָׁכָר וְיֹסֵף וְיִמְנָם', שהלא יוסף וימנץ היו אחים מאם, ולכן השם השני מתייחס אל השלישי יותר מאשר אל הראשון.

אך יתכן שהכלל אמור רק כאשר מנויים שלושה שמות בלבד בפסוק, וכאשר מנויים ששה שמות בפסוק, אין הכלל נוהג אע"פ שיש אתגרתא אחר שלושה שמות. וכן בשאר השמות החלוקה היא כך שהראשון בטעם מפסיק, שמוטעם: שְׁמֹעַן וְלֵוִי וְיְהוֹדָה וְיִשְׁשָׁכָר וְיֹסֵף וְיִמְנָם; רְאוּבֵן גָּד וְאֶשֶׁר וְזַבּוּלֹן דָּן וְנִפְתָּלִי.

אך באמת נראה יותר שכלל זה מאולץ הוא, ואע"פ שברוב המקומות אכן השם הראשון מוטעם בטעם מחבר, יש פעמים רבות שמוטעם בטעם מפסיק, אוין בזה כלל מוחלט.

³⁰ ע"פ כללי הטעמים, כאשר בא תביר ללא טעם משרת לפניו, ויש עמו בתיבתו מקום הראוי למתג, ובין מקום המתג לתביר יש שווא בלבד, יבוא מרכא במקום הראוי למתג. (כלל זה מובא בדקדוקי הטעמים, סעיף 20. רבינו תם, שיר אלוקים ל' מנן על כללי הטעמים. רד"ק, עט סופר ל"א ע"ב. טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, פרק לדבר על י"ב טעם, שער התביר. ר' משה הנקד, דרכי הנקוד והתנגות, שער התנגות, טעם תביר. ובעוד מדקדקים).

ובכתבי היד אכן מוטעם במקומות אלו במרכא, כראוי ע"פ כללי הטעמים, אך מחמת שבכתבי היד יש דמיון רב בין מרכא למתג וההבדל ביניהם כמעט ואינו מורגש, טעו מדפיסים רבים והדפיסו במתג במקום במרכא (ובדפוסים ההבדל

במונח – בכתבי היד: ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ט"ז ס"י"ז, א"ג א"ז א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ.

כ"ח כ"ט: **הענר** / (הענר)

הה"א בפתח – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ג ס"ט ס"י ס"א ס"ד ס"ז, א"ד א"ה. ~ ובדפוס: ברויאר. ~ וכן מוכח מהמסורה^{סא}.

הה"א בקמץ – בכתבי היד: ס"א ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ב ס"ג ס"ט ס"י ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.^{סב}.

כ"ח נ"א: **בְּהֶמְתָּךְ** / (בְּהֶמְתָּךְ)

במרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ו, ס"ט, א"ו א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים^{סג}.

במונח – בכתבי היד: ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ט"ז ס"י"ז, א"ג א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ.

כ"ח נ"ח: **הַנִּכְבֵּד** / (הַנִּכְבֵּד)

הבי"ת בקמץ – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ט"ז ס"י"ז, א"א א"ב א"ד א"ז א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן מוכח מהמסורה^{סג}.

הבי"ת בפתח – בכתבי היד: א"ג א"ה א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ.^{סד}.

כ"ח נ"ט: **וְחָלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים** / (וְחָלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים)

בטפחא מרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ט"ז ס"י"ז, א"ח א"ו א"י. ~ ובדפוס: ברויאר.

במרכא טפחא – בכתבי היד: ט"ב ט"ו, ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"ג, א"א א"ב א"ג א"ה א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

תשלום דגש והה"א מנוקדת בקמץ (כגון: העיר, העץ, העם), יש תיבות שאין בא בהן תשלום דגש והה"א נשארת בפתח (וכגון: הענר, בעץ), ואף יש תיבות שפעמים יבוא בהן תשלום דגש ופעמים לא (כגון: לעינים (בראשית ג' ל"ו, משלי י' כ"ו) - לעינים (שמואל א' ט"ז ד', קהלת י"א ד')).

ויש תיבות שנחלקו הספרים האם בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בקמץ, או שלא בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בפתח, כגון: הערקי (בראשית י' י"ז), העמרמי (במדבר ג' כ"ז), כענקים (דברים ב', י' י"א כ"א), העבוט (דברים כ"ד י"א, שם י"ג), העמסים (ישעיה מ"ו ג'), לעשוקים (תהילים קמ"ו ד'), שבכל אלו יש ספרים המנקדים בקמץ, ויש ספרים המנקדים בפתח. וגם כאן נחלקו הספרים האם בא כאן תשלום דגש או לא, שהמנקדים 'הענר' בקמץ סוברים שבא כאן תשלום דגש, והמנקדים 'הענר' בפתח סוברים שלא בא כאן תשלום דגש.

^{סא} במסורה שבמק"ג (שמואל ב' י"ג כ"ה) נמסר שכל תיבת 'נכבד' מנוקדת בקמץ, פרט לשני מקומות בהם מנוקד בפתח, והם: 'מה נִכְבֵּד הַיּוֹם' (שמואל ב' י' כ'), ו'לֹא נִכְבֵּד עֲלֶיךָ' (שם י"ג כ"ה). וממילא מוכח שכאן מנוקד 'הַנִּכְבֵּד' בקמץ.

^{סב} ובקונטרס דברי אמת כתב רא"פ שהדפוס 'הַנִּכְבֵּד' בפתח ע"פ מק"ג ועוד כמה דפוסים. ובעקבותיו נקטו גם במנחת כליל ומסורת הקריאה שמנוקד כאן 'הַנִּכְבֵּד' בפתח.

אך באמת המסורה שבמק"ג עצמו (הובאה בהערה לעיל) סותרת את ניקוד 'הַנִּכְבֵּד' בפתח, ומוכח ממנה שהניקוד הנכון הוא 'הַנִּכְבֵּד' בקמץ, וא"כ ודאי שאין לנקד כן ע"פ מק"ג, ובפרט אחר שגם ברוב מוחלט של כתבי היד מנוקד 'הַנִּכְבֵּד' בקמץ.

מתג בין המשרת האחרון לבין הזרקא, והמשרת הקודם הוא קדמא, המשרת הסמוך לזרקא יהיה מרכא ולא מונח. וכיון שכאן יש פסיק או מתג בין המשרת לבין הזרקא, המשרת ראוי להיות מוטעם במרכא ולא במונח.

^{סא} בכמה כתבי יד (ס"ד ס"ו) נמסר כאן במסורה: 'סימן עבראי קמצין עוראי פתחין'. והיינו שבה"א הידיעה שלפני האות עי"ן (ראה בהערה הבאה) של לשון עיוורון, הה"א מנוקדת בפתח (כגון: הענר, שמואל ב' ה' ו, שם ח', ישעיה מ"ב י"ח. לענר, איוב כ"ט ט"ו. כענר, ישעיה נ"ט י', צפניה א' י"ז). ובה"א הידיעה שלפני האות עי"ן של עברים, הה"א מנוקדת בקמץ (כגון: העבר, בראשית י"ד י"ג. העברים, שם מ' ט"ו, ועוד).

ויש כתב יד (א"ד) שנמסר בו כאן במסורה: 'כל סומא פתח'. ופירושו כדלעיל, שכל ה"א הידיעה שלפני אות עי"ן של לשון עיוורון, הה"א מנוקדת בפתח.

וממסורות אלו מוכח שכאן שבאה ה"א הידיעה לפני אות עי"ן של לשון עיוורון, הניקוד הנכון הוא 'הענר' בפתח.

^{סב} הכלל הוא שאחר ה"א הידיעה יבוא דגש (כגון: המים, השמים). וכן כאשר תבוא אחת מאותיות השימוש בכ"ל ותנוקד בפתח להורות על דבר ידוע, יבוא אחריה דגש (כגון: ביום, כדבר, לְבִשָּׁה).

וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות דגש, באותיות א"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש באות הקודמת לו, ע"י שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: האקה, הראשון), אך כשבאות אותיות ה"ח אחר ה"א הידיעה לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה תנוקד בפתח (כגון: ההוא, החלום).

ובה"א הידיעה שלפני האות עי"ן, אע"פ שברוב מוחלט של התיבות בא